

Információs társadalom, informatika és könyvtár-pedagógia

Oktatásunk egyik legalapvetőbb céljaként – nagyon általánosan fogalmazva – az értékek megőrzését szoktuk kiemelni. Ez természetesen nem mond ellent a modern technika és a korszerű módszerek oktatásban való alkalmazásának, de hangsúlyoznunk kell, hogy ezeket az eszközöket, módszereket is az értékek közvetítése alá érdemes rendelni.

Önmagukban az eszközöknek nem szabad céllá válniuk. Ügyelni kell arra, hogy oktatásunkat ne az eszközök, hanem a nevelési, oktatási célok irányítsák. Ennek az elvnek az alapján már minden további következtetés és módszer levezethető, indokolható. Ezzel az elvvel elméletben nem is szokás vitatkozni, a jelenlegi hazai közoktatási gyakorlat mégis sok helyen ennek ellentmondani látszik. Különösen szembeütnő ez az ellentmondás, ha a könyvtár-pedagógia jelenlegi helyzetét megvizsgáljuk.

Ahogy *Vámos Tibor* mondta egyik előadásában: foglalkozunk e modern témával konzervatív köntösben. (*Vámos, 2004*) Ez a megfogalmazás a legáltalánosabban jelöli a kommunikáció, az informatika és az oktatás metszetében felmerülő problémákra adott válaszok kiindulópontját.

Először próbáljuk meg összefoglalni a könyvtár-pedagógia közoktatásban betöltött szerepét az információs társadalom szemszögéből! Majd a véleményünk szerint nem megfelelő szerep megváltoztatása érdekében gyűjtünk érveket!

A könyvtár-pedagógia fogalma és közelmúltja

Mielőtt mindebbe belekezdzenénk, tisztázzuk, hogy mit is értünk könyvtár-pedagógián. Röviden megfogalmazva pedagógiának azt a területét nevezzük így, amely a könyvtárak, információforrások nevelő hatásaival és a könyvtári módszerek, eszközök, források pedagógiai célú alkalmazásával foglalkozik. Sokak szemében első olvasatra mindez letűnőfélben lévő konzervatív téma. De ha a könyvtár „konzervatív” fogalmát mai, modern köntösében vizsgáljuk, akkor nyilvánvalóvá válik, hogy ez a téma sohasem volt még ilyen fontos a társadalom életében és az oktatásban, mint napjainkban. Hiszen a könyvtárak társadalmunk azon intézményei, melyek hordozótól, vagyis dokumentumtípusoktól függetlenül gyűjtik, rendszerezik, szolgáltatják az emberiség publikált, nyilvános információit, irodalmi műveit a társadalom minden tagja számára. Tehát nem csupán könyvek raktára, hanem sok más forrás, például az internet szolgáltató helye is. Funkciói közül pedig a 20. század végétől jelentkező és egyre jelentősebb információs társadalmi problémák megoldása szempontjából kettő is kiemelkedően fontos: a gyűjtés, mely a hozzáférés biztosítója és a rendszerezés, mely a megtalálás alapja. Így a könyvtári rendszer szolgáltatásainak és forrásainak használni tudása, tehát a könyvtár-pedagógiai tartalmak, célok, vagyis az információs műveltség (information literacy) elemei nemcsak az oktatás információval való ellátásában fontosak, hanem a tanulók iskolán kívüli, iskola utáni sikeres életére, többek közt az egész életen át tartó tanulásra való felkészítésében is. Azáltal, hogy a könyvtárak forrástípusra, dokumentumtípusra való tekintet nélkül szolgáltató-

nak, a könyvtár-pedagógiának megvan az a lehetősége és módszer-együttese, hogy az információs problémára koncentrálna működés közben mutassa be a források funkciótól függő használati értékét. (Mindezek mellett azt sem szabad elfelejteni, hogy a könyvtár-pedagógia egy jelentős részterülete az olvasóvá nevelés is, mely szintén kiemelkedő fontosságú többek közt a tanulmányi sikerességben és a személyiségfejlesztésben is. Mivel most az informatikai vonatkozások képezik témánkat, az olvasóvá nevelés ehhez pedig távolabbról kapcsolódik, nem foglalkozunk vele itt részletesebben.)

Mindezek, úgy fest, napjaink közoktatásának legtöbb résztvevője számára nem világosak, sokan több évtizede meghaladott könyvtárképet hordoznak magukban. Ezt mutatja a „könyvtárhasználati ismeretek” tantárgy (és tartalmainak) érvényesülése. Az 1978-as tantervek önálló tantárgyként még nem szerepeltették, de a könyvtártudomány akkori fejlettségi szintjének megfelelő tartalmak az anyanyelv és irodalom tantárgy keretein belül már megjelentek. Mivel a magyar szakos tanárképzés tanterveibe és az irodalom és nyelvtan tankönyvekbe nem került be ez az ismeretkör, a gyakorlatot nem jellemezte, sőt esetleges volt.

Koncepcióbeli és hangsúlyváltozást hozott az 1995-ben elfogadott Nemzeti alaptanterv. Ennek készítői elérték, hogy a tantárgy a tantervbe bekerüljön, hogy az információs problémák kezelésére fel kell készíteni a tanulókat tantárgytól függetlenül is. Ennek következménye lett az Informatika műveltségterület önálló megjelenése, továbbá az, hogy a hét közös követelmény közül kettő is (a Kommunikációs kultúra és a Tanulás) központi kérdésként kezeli az információt, az önálló ismeretszerzést. A könyvtár-pedagógia modernebb, nemcsak az irodalomhoz kötődő megközelítését tükrözi, hogy a felső tagozattól a tananyag kiemelt része ebbe az új műveltségterületbe került a számítástechnikával egyenrangú részterületként. A műveltségterület bevezetőjében, általános indoklásában pedig az információ, és nem a könyvek vagy a technika kap kiemelkedő szerepet. A műveltségterület tanítása-tanulása során megszerezhető alapismeretek, alapkészségek biztosítják, hogy a szaktanárok a közös követelmények elvárásainak megfelelően tudják alkalmaztatni, fejleszteni a tanulók információs műveltségét.

Bár a két részterület részletes követelményei utalnak egymásra, a gyakorlatban mégis többnyire külön életet éltek. Ennek egyik jele, hogy míg kifejezetten könyvtáros-tanári képesítést ma sem lehet szerezni felsőoktatásunkban (1), az informatika tanárok képzése nagy erővel indult meg úgy, hogy képesítési követelményeik és tanterveik alapján nem alkalmasak a teljes Informatika műveltségterület tanítására, csak a számítástechnikáéra. (166/1997. Korm. rend.) Miközben a technikai fejlődés következtében könyvtárosaink felsőoktatási minősítése könyvtár-informatikusra változott, hiszen a könyvtári tevékenység, így a tananyag is egyre nagyobb része kötődik az újabb információs eszközökhöz. A két szakma az iskolában mégis nehezen talál egymásra. A műveltségterülethez tartozó tankönyveink is, kevés kivételtől eltekintve, vagy számítástechnika könyvek, vagy könyvtárhasználati tankönyvek. Iskoláinkban pedig gyakran egymástól teljesen elkülö-

Míg kifejezetten könyvtáros-tanári képesítést ma sem lehet szerezni felsőoktatásunkban¹, az informatika tanárok képzése nagy erővel indult meg úgy, hogy képesítési követelményeik és tanterveik alapján nem alkalmasak a teljes Informatika műveltségterület tanítására, csak a számítástechnikáéra. Miközben a technikai fejlődés következtében könyvtárosaink felsőoktatási minősítése könyvtár-informatikusra változott, hiszen a könyvtári tevékenység, így a tananyag is egyre nagyobb része kötődik az újabb információs eszközökhöz. A két szakma az iskolában mégis nehezen talál egymásra.

nítve fejlődik a számítástechnika labor és próbál megélni az iskolai könyvtár. (Ezt a felaprózottságot még sok helyen fokozza a külön médiatár, mely a technikai fejlődés köztes dokumentumtípusait gyűjti, az AV-dokumentumokat.) Egy ilyen iskolai gyakorlat azt tükrözi, hogy irányítóit nem az információ, tehát a tartalom, hanem az eszköz irányítja. Ilyen környezetben kérdéses, hogy milyen hatékonyan lehet felkészíteni a tanulókat az információs problémák kezelésére, az egész életen át tartó tanulásra.

A NAT 2003 alkotói viszont már nem egyértelműen az információs problémák felől közelítik az informatikát. Bár a nyolc kiemelt fejlesztési terület közül kettő (Információs és kommunikációs kultúra és a Tanulás) még mindig az információs problémákkal foglalkozik, az Informatika műveltségterület szemlélete a korábbtól jelentősen különbözik. Míg a NAT 2003 egészében törekszik arra, hogy valóban csak alaptanterv legyen, tehát a célokat, követelményeket általánosabban határozza meg, mint elődje, az informatikát tekintve sokkal több konkrét tárgyi követelmény jelenik meg benne. A könyvtári és számítástechnikai információs eszközök határozottan elválnak. Ez a kiemelt fejlesztési területekhez képest fokozottabban észrevehető a műveltségterület konkrét tárgyalásánál. Ugyan nem választja ketté a műveltségterületet számítástechnikára és könyvtárhasználatra, mégis kevesebb a szerves kapcsolat a két részterület között, mert ahelyett, hogy szervesen egybeépülne, inkább a hangsúlyok tolódnak el. Másrészt a könyvtárhasználati tananyag egy része visszakerült a Magyar nyelv és irodalom műveltségterületbe. Az Informatika műveltségterületet pedig hét fejlesztési területre osztja a NAT 2003. Ebből egy kiemelten könyvtári. A másik hatban pedig az általánosan is tárgyalható témák is egyértelmű számítástechnikai megközelítést kapnak. Például az információs társadalom témakörben nem az információhordozók megjelenésének története a követelmény, hanem a számítástechnika története. Az élethosszig tartó tanulást is csak számítástechnikai viszonylatban említi. És sorolhatnánk még a példákat.

Így a NAT 2003 informatikai vonatkozásokban már nem képviseli elődje haladó szellemiségét, azt a célkitűzést, hogy a tanulókat fel kell készíteni az információs problémák kezelésére és az egész életen át tartó tanulásra, mivel annak csak egy szűk szeletére, a technikai vonatkozásokra koncentrálnak.

Megválaszolandó kérdések

A NAT 2003-as változatán már egyértelműen látszik az a szerintünk torz fejlődési irány, amelyben túlzottan hangsúlyozzuk a technika fontosságát és melyben az eszköz fontosabbá válik, mint a tartalom, az információ. Az egész életen át tartó tanulás és az információs társadalom kihívásaira való felkészítés kiüresedő szólamokká válnak azáltal, hogy a gépek irányítják oktatáspolitikusainkat, oktatáspolitikai dokumentumainkat, oktatásfinanszírozásunkat. E hosszú bevezetésről sokan azt is gondolhatják, hogy ezek egy könyvtáros sirámai afelett, hogy az informatikai (számítástechnikai) lobbija erősebb az oktatáspolitikában, mint a könyvtári, könyvtár-pedagógiai. Az európai dokumentumokban szereplő kiemelt alapelveken keresztül szeretném bemutatni, hogy nem pusztán a könyvtárosok, könyvtárostanárok presztízséről van szó, hanem egy a pedagógiai, társadalmi céloknak ellentmondó folyamatról.

A gépek világában egyre fontosabb a személyes kapcsolat és a tartalom. Nem elég csupán a technikát megtanítani, a tanulók ítélőképességét is fejleszteni kell ahhoz, hogy „emberi tartalmat tudjunk adni annak a társadalomnak, amelyik egyre több gépet használ.” (Vámos, 2004) Ennek a gondolatnak a kifejtését néhány kérdéshez kapcsoljuk.

Biztos, hogy a könyvtárat egyre kevesebbet kellene használni iskoláinkban?

Biztos, hogy a könyvtár egy elavult intézmény, mely el fog tűnni társadalmunkból, így egyre kevesebbet kell használnunk iskoláinkban és akár mellőzhetnénk is? Mint ahogy

már korábban utaltunk rá, azok, akik így gondolják, elavult nézetekkel rendelkeznek a könyvtárakról, és nem látják át a tudás társadalmának folyamatait. Miközben 1962 – McLuhan híres könyvének megjelenése – óta jóslják a könyves kultúra halálát, a könyvkiadás és a könyvtárak társadalmi szerepe egyre nő. Ez a tény tovább fokozza a könyvtárak társadalmi jelentőségét, hiszen azáltal, hogy mindenki számára biztosítják és tartalommal töltik meg az információhoz, a tanuláshoz, művelődéshez való jogot, az esélyegyenlőség egyik biztosítékává váltak. (Poprády, 2003, 18.) A könyvtár-pedagógia társadalmi jelentősége is nő ezáltal, hiszen a joghoz, lehetőséghez tudást, képességet is kell adni, ha komolyan gondoljuk a demokráciát. Ez természetesen a technika új vívmányaira is igaz, viszont a könyvtárak és a könyvtár-pedagógia egy jelentős többlettel egészíti ki az informatikát: az információkereséssel, a kritikus értékeléssel, válogatással. Ez az a szakma és tudás a könyvtárosság, melyet nem helyettesíthetnek az informatikusok, ami természetesen fordítva is igaz. Az információs szakember sem helyettesítheti az informatikust, sőt csak együtt, együttműködve tudják a társadalmilag is hasznos fejlődést elősegíteni. Tehát röviden megfogalmazva: elavulttá vált a kétféle információforrás és a két szakma szembeállítás. (Poprády, 2003, 19–20.) Ez az oktatás, az iskola világában is igaz.

Korábban is adtunk már rövid magyarázatot arra, hogy a könyvtárak miért nem elavultak, miért nélkülözhetetlen, szerves részei a társadalomnak, így iskoláinknak is, mégis álljon itt egy részletesebb definíció, annak érdekében, hogy pontosabb képet alkothassunk róla és összehasonlíthassuk saját és környezetünk nézeteivel és nem utolsósorban az általunk használt könyvtárakkal: „A komplex [vagy másképpen hibrid, modern] könyvtár az információs társadalom új igényeinek megfelelő olyan könyvtár, amely egyaránt tartalmazza a klasszikus nyomtatott, a politextuális, multimédiás elektronikus dokumentumokat és az eredetileg nyomtatott dokumentumok digitalizált változatait. Ez az új (többnyire hagyományos épületében tovább működő) könyvtár többféleképpen definiálható. Legközelebb talán akkor kerülünk az igazsághoz, ha megállapítjuk, hogy olyan osztott információs rendszer, amely mind a hagyományos, mind a rendkívül változatos elektronikus dokumentumokat tekintve biztonságos tárolást, a felhasználónak pedig kényelmes és hatékony hozzáférést biztosít a legfejlettebb digitális technológiákkal és adatátviteli hálózatokkal támogatott könyvtári folyamatok révén.” (Mader, 2001) És tegyük hozzá: szolgáltatásaihoz pedig személyesen is segítséget adnak könyvtárosai, tehát a felhasználó nincs egyedül, ha segítségre, támogatásra van szüksége. Ilyennek látjuk településünk, iskolánk könyvtárát? Ha esetleg nem, akkor annak mi az oka? Ki és mit tehet a változtatásokért? Biztos, hogy minden csak anyagi befektetést igényel?

Tehát nő az információs műveltség, így a könyvtárhasználat jelentősége is, ezért az iskolának kiemelt feladata erre felkészíteni. Ahogy az életben, úgy az iskolában is a könyvtár szerves része kell, hogy legyen a tanuláshoz, a mindennapi életnek. Így azt mondhatjuk, hogy nemhogy egyre kevesebbet, hanem egyre többet kellene használni és használtatni a könyvtárát, szolgáltatásait és az információforrásokat. Ezeket keresztül lehet igényt kelteni, felkészíteni és a tanulók életének természetes részévé tenni az információs műveltséget.

Biztos, hogy jelenlegi oktatási gyakorlatunk felkészít az információ kritikus értékelésére, az egész életen át tartó tanulásra?

Biztos, hogy az a tanítás, mely az információs eszközöket és forrásokat nem fejlődésükben és nem egymáshoz való viszonyukban mutatja be, hanem külön-külön, önmagukban, egyedül üdvözítő eszközökként, képes arra, hogy felkészítsen az információforrások és az általuk közvetített információ kritikus értékelésére?

Véleményünk szerint nem. Szerintünk célravezetőbb egy olyan oktatási szemlélet, mely az egyes eszközöket, forrásokat funkciójuk szerint mutatja be, használat közben egymással összehasonlítva, információs tartalmukat, érvényességüket értékelve. Ebben a

szemléletben nem az eszközök irányítják a tananyag összeállítását, hanem az információs helyzetek, információt igénylő problémák, és ezek keretében jelennek meg az egyes információközlő műfajok és azok hordozói, vagyis a konkrét eszközök, dokumentumtípusok és felhasználási technikáik. Tegyük hozzá azt is, hogy egy ilyen szemlélet a gyakorlati élethez, a valós helyzetekhez is közelebb áll, így hatékonyabban készít fel az iskolai sikerességre és az iskolán kívüli életre is.

Tehát az ember, a felhasználó szempontjából kell a források sokféleségét és azok funkcionális értékét bemutatni. Ebben a szemléletben a tanítást úgy képzeljük el, hogy az egyes eszközök használatához szükséges alapismeretekkel való megismerkedés után a tanulókat olyan információt igénylő feladat/probléma elé állítjuk, melynek megoldásához többféle forrást és eszközt kell felhasználniuk komplex módon. Egy ilyen feladat során a tanulók válogathatnak a különböző műfajok, eszközök között, megtapasztalhatják,

Az ember, a felhasználó szempontjából kell a források sokféleségét és azok funkcionális értékét bemutatni. Ebben a szemléletben a tanítást úgy képzeljük el, hogy az egyes eszközök használatához szükséges alapismeretekkel való megismerkedés után a tanulókat olyan információt igénylő feladat/probléma elé állítjuk, melynek megoldásához többféle forrást és eszközt kell felhasználniuk komplex módon. Egy ilyen feladat során a tanulók válogathatnak a különböző műfajok, eszközök között, megtapasztalhatják, hogy azok hogyan egészítik ki egymást, hogyan juthatnak el az egyiktől a másikig, és kombinálhatják, összedolgozhatják a különböző forrásokból származó információkat és a kivitelezési technikákat.

hogy azok hogyan egészítik ki egymást, hogyan juthatnak el az egyiktől a másikig, és kombinálhatják, összedolgozhatják a különböző forrásokból származó információkat és a kivitelezési technikákat. Vagyis többkönyvű (2) szakórákat tarthatunk.

Biztosan attól lesz modern és hatékony oktatásunk, ha minden hagyományt elvetünk?

Álláspontunk szerint a hagyományok és a ma már hagyományosnak nevezett eszközök, források hordoznak olyan értékeket, melyekre a társadalomnak és a modern eszközöket használóknak is szükségük van. Ilyenek például az értő olvasás, az önálló kritikus gondolkodás, az esélyegyenlőség, a kulturális örökség. A Delors-jelentés a megszüntetésre váró feszültségek közt ezt a kérdésünkben is megfogalmazott szembenállást is említi. Megoldásként a következőre hívja fel a figyelmet: „úgy kell alkalmazkodnunk, hogy nem tagadjuk meg önmagunkat, úgy kell autonómiát építeni, hogy az megférjen a másik ember szabadságával és fejlődésével, közben kell tartani a tudomány fejlődését. Ilyen szellemben kell fogadnunk az új információs technológiák kihívásait.” (*Ok-tatás...*, 1997, 16.)

A hagyományosnak nevezett információforrások egyértelműen befolyásolták és befolyásolják a modernnek nevezett elektronikus információforrásaink felépítését, logikáját, műfaját, tartalmát. Így értő használatukhoz, használati értékük megállapításához ismerni kell a párhuzamosan is élő „elődök” nyújtotta lehetőségeket. Például érdemes megmutatni és próbaként használni olyan elektronikus dokumentumokat, amelyek nemhogy az elektronikus lehetőségeket nem használják ki, de használhatóságukat tekintve egy minőségi nyomtatott kézikönyvtől is elmaradnak. És természetesen mutassunk be olyanokat is, melyek jól kihasználják az elektronikus forma nyújtotta lehetőségeket, így a legtöbb használati funkciót hatékonyabban szolgálják ki. Ebből látható, hogy a hagyományok, a változatos, a fejlődés ismeretében kritikusabban tekinthetünk minden információforrásra, körültekintőbbek lehetünk a kiválasztáskor, használatkor, előállításakor.

Biztos, hogy az iskolák új elektronikus információs eszközökkel való ellátása és használati technikáiknak tanítása önmagában az esélyegyenlőséget szolgálja?

A gyakorlat nem ezt bizonyítja. Ezt mutatják a fejlődő országok felemelésére tett kísérletek is, amelyek során az országokat és iskoláikat ellátták számítógéppel, és a várt gazdasági felemelkedés mégsem következett be. Ennek okát a szakértők abban látják, hogy „a fejlődő országok lakosai kulturálisan nincsenek felkészülve a modern gazdaság és technika befogadására és hatékony működtetésére.” (Rózsa, 2004, 14.) Ehhez a fejlődő és fejlett országok közti ellentétéhez hasonló a fejlett országokon belül a sikeres társadalmi csoportok és a hátrányos helyzetű társadalmi rétegek közti különbség, mely az esélyegyenlőség ellen hat. A Delors-bizottság is felhívta erre az ellentmondásra a figyelmet: Az információs rendszerek használata „az igénybe venni képes gazdagok számára kulturális és politikai hatalmat jelent azzal a réteggel szemben, amely semmiféle előkészítést nem kapott arra, hogy rangsorolni, feldolgozni vagy bírálni tudja a kapott információkat.” (Oktatás..., 1997) Hiába adjuk a lemaradó csoportok kezébe azokat az eszközöket, melyekkel a szükséges kulturális háttérrel rendelkezők növelni tudják sikereiket. Olvasási készség, kritikus gondolkodás, ítélőképesség, a kulturális környezet ismerete stb. nélkül, csupán az elektronikus eszközök használatával nem tudnak javítani saját helyzetükön. Tehát az, hogy az elektronikus eszközök akadályoznak vagy hozzásegítenek a sikeres életúthoz, műveltség kérdése. Ezért kell együtt megjelenniük az oktatásban a hagyományos és nem hagyományos információs eszközök egymást kiegészítő lehetőségeinek a nélkülözhetetlen személyes, metakommunikációs kapcsolatokkal úgy, ahogyan ez az életben is hatékonyan működik.

Ebből az is kitűnik, hogy az az oktatás és szemlélet, amely ellentétet szít a műveltség régebbi, hagyományos és modern területei, forrásai, eszközei között, nemhogy nem segíti a leszakadók felzárkózását, hanem kifejezetten ellene is hat. Ez mindkét megközelítésből igaz. Nem segítjük a sikeres életet, az egész életen át tartó tanulást, sem akkor, ha a gépek, az elektronikus források mindenhatóságát hirdetjük a felesleges könyvekkel szemben, sem akkor, ha arról akarjuk meggyőzni tanulóinkat, hogy a számítógép csak rosszat hoz életünkbe. Ehelyett az egyes élethelyzetekben, információs problémahelyzetekben betöltött, egymást kölcsönösen kiegészítő, funkcionálisan elkülönülő szerepüket kell megmutatni, megtapasztaltatni a tanulókkal.

Tehát a kulturálisan lemaradó csoportokat hozzá kell segíteni az információs eszközök használatához szükséges műveltség megszerzéséhez is. Mindezek alkalmazásának az írásbeliségen, a hagyományos olvasáson kell alapulniuk, hiszen a különböző ismeretvábbitási módok, eszközök ezen alapulnak. De ezt a sort folytathatnánk a könyves környezet biztosításával (ha már otthon nincs, akkor az iskolában legyen), a tájékozódás igényének kialakításával, az olvasás és a tanulás megszerettetésével. Az informatika és a hagyományos kultúra szerves együttműködése egyik premisszája az esélyegyenlőség növelésének. (Rózsa, 2004, 36.,56.)

Biztos, hogyha egy információs eszközre helyezjük a hangsúlyt, akkor fel tudjuk készíteni tanulóinkat az egész életen át tartó tanulásra?

Biztos, hogy az információforrások egy kiemelt körének középpontba helyezése segít felkészíteni a jövő információs problémáinak megoldásra és az egész életen át tartó tanulásra, önfejlesztésre? Szerintünk ez sem biztos. A második kérdésnél bemutatott szemlélet nemcsak a kritikus, értékelő, válogató gondolkodásra, életre készít fel, hanem azáltal, hogy a forrásokat, eszközöket funkciójukkal együtt fejlődésükben mutatja be, a változó források, eszközök értékeléséhez, felhasználásához is segítséget nyújt. Mindemellett pedig látnunk kell, hogy a használni tudás, vagyis önmagában a számítástechnika tanítása mindehhez nem elégséges, ugyanúgy ahogyan az olvasás tanítása sem. Felhasználói kultúrára van szükség, mely többek közt magában foglalja az ítélőképességet és az időbeoszt-

tás képességét és az információs problémamegoldási képességet is. Tehát hangsúlyt kell fektetni az információ társadalmának értékviszonyaira és az információban rejlő lehetőségek felhasználásának tanítására. (Vámos, 1995) A Delors-bizottság is nagy jelentőséget tulajdonít – minőségileg és mennyiségileg is – mind a klasszikus (például könyv), mind az új (számítógép) eszközöknek, amelyeket a pedagógus megítélése szerint használhat, hogy a tanulókat együttműködésre, tanulásra buzdítsa. (Oktatás..., 1997, 25.)

A pedagógiának, az oktatásnak összefüggéseket kell kialakítania, sok oldalról kell csiszolnia az agyat, integrált tudást kell kiépítenie. Ez – a kommunikációs, információs problémákra lefordítva – többek közt azt jelenti, hogy oktatásunk során a többkönyvű oktatást (vagy ahogy ma már pontosabban fogalmazhatnánk több forrású oktatást, forrásalapú tanulást) kell alkalmaznunk. Olyan tanítási-tanulási problémahelyzetek elé kell állítani tanulóinkat, melyek megoldásán keresztül minél többféle tartalmú, műfajú és típusú információforrás felhasználását tudjuk kölcsönhatásukban bemutatni. Az ilyen problémahelyzetek megoldására viszont fel kell készíteni a tanulókat. Erre jó alkalom az Informatika tantárgy, ha azt a fentiekben leírtak szerint nem az eszköz (sem a könyv, sem a számítástechnika), hanem az információ, az információs problémahelyzet irányítja. Ez az alapja annak, hogy a más tárgyakat tanító pedagógusok hatékony és élvezetes, többkönyvű, többforrású tanórákat szervezhessenek tanulóiknak, vagyis megvalósíthassák a NAT közös követelményeiben megfogalmazott célokat.

A többféle forrást és kritikus gondolkodást igénylő problémahelyzetek és minden más tanulási szituáció egyik legtermészetesebb tanulási tere a könyvtár (az információs központ), iskolai tanulási helyzetekben az iskolai könyvtár. Az egész életen át tartó tanulásról szóló memorandum (a 2000-es lisszaboni stratégia) harmadik üzenetében fogalmazza meg azt az elvárást, hogy az oktatási innováció során nagy hangsúlyt kell fektetni a tanulási terek minél szélesebb körű kihasználására. Azáltal, hogy az iskolai könyvtár, vagy divatosabb kifejezéssel élve az iskola tanulási forrásközpontja minden tanulóknak és pedagógusnak egyformán nyújtja a tanulást és művelődést támogató információforrásokat hordozójuktól, témájuktól függetlenül, és azáltal, hogy mindennek használatát képzett informatikus könyvtárosok és könyvtárostanárok segítik, akik a tájékoztatáson túl segítenek az eligazodásban, eszközhasználatban is, az iskola legdemokratikusabb, legintelligensebb, legnyitottabb, legegyszerűsített tanulási tere. (Huszárné, 2004, 496.) A könyvtár tereinek, eszközeinek, forrásainak oktatásban való felhasználása pedig olyan módszereket feltételez, melyek a tanításról a tanulásra helyezik a hangsúlyt, a legalapvetőbb és legmodernebb szakmai elvárásokkal összhangban.

Összefoglalva

A pedagógusok, könyvtárpedagógusok elsődrendű feladata a modern értelemben vett könyvtárhasználati készségek fejlesztése. De fontosnak tartom annak hangsúlyozását, hogy nem elegendő csak az olvasás vagy a számítástechnika tanítása, hanem a nyomtatott és nem nyomtatott források összhangját, egymást kiegészítő voltát, tehát adekvát használatát kell megtanítani valós problémahelyzetben.

Szeretném ismételtelen hangsúlyozni: nem amellet érvelek, hogy a hagyományos információforrások kapjanak nagyobb hangsúlyt oktatásunkban az elektronikus eszközök rovására, inkább az egészséges egyensúly és összhang kialakítását szorgalmazom. Céлом felhívni a figyelmet az összefogás fontosságára és arra, hogy a könyvtárostanárok és az informatikatanárok közti vita ne az eszközök prioritásairól, hanem a tanulók fejlesztéséről és az információról, annak kritikus felhasználni tudásáról, vagyis az információs műveltség megszerzéséről szóljon. Ha a könyvtárostanárok és informatikatanárok felismerik azt, hogy közös célokért dolgoznak, és ezekért hajlandók együttműködni – hiszen a megvalósításhoz mindkettőjükre szükség van –, akkor kimozdulhatnak saját megszokott

kereteik közül, ennek következtében mindkét fél gazdagodhat, eltűnhetnek a konfliktusok, de elsősorban a tanulók alkalmasabbakká válhatnak az információs társadalomban való sikeres életre, információs műveltségre tehetnek szert. Az együttműködést nemcsak a tanulóktól kell elvárni, hanem példát is kell mutatni nekik. Megtanulni együtt élni másokkal, ez a Delors-jelentés szerint az oktatás harmadik alappillére. (*Oktatás...*, 1997, 76–78.) Erre jó alkalom a könyvtári órákon elterjedt kettős óravezetés, a közösen irányított tantárgyak és projektek.

„Tanulásgosak a következő részletek a Gates Alapítvány könyvtári programjából: »Gyermekkorában mind Bill, mind Belinda Gates határtalanul sokat profitált a könyvtárakból. Természetes volt tehát, hogy a digitális szakadék felszámolásánál a kulcsszerepet a könyvtáraknak szánták. [...] Ezért indították nagyszabású könyvtártámogató programjukat, amely több ezer közkönyvtár hálózatba kötését tűzte ki célul. Minthogy a könyvtárosok sarkalatos szerepet töltenek be a használók számítógéphez szoktatásában, az internetes jártasság terjesztésében, a támogatás kiterjed a könyvtárosok továbbképzésére és a technikai háttér finanszírozására is. A könyvtár a nyilvános hozzáférés ideális terepe. Ajtaja nyitva áll mindenki előtt, este és hétfégen is. (...) Hatékony és világos működési elvekkel és gyakorlattal még a legkisebb könyvtár is képes elhozni a világot a mikroközösséghez. Ezért támogatunk minden könyvtárat az USA-ban és Kanadában... Az alapítvány ötéves könyvtári programja 11 ezer könyvtárat érint az USA-ban. A könyvtárak hagyományos letéteményesei a szabad információáramlásnak.« (www.gatesfoundation.org)» (Idézi: *Bánhegyi*, 2002)

Jegyzet

(1) Bár több felsőoktatási intézményben van mód az iskolai könyvtári munkával, könyvtár-pedagógiával való ismerkedésre, tanári képzés megsemm szerezhető könyvtárosként.

(2) A könyvtárhoz hasonlóan többkönyvű kifejezés is többet jelent ma, mint megszületésekor az 1970-es években, bár már akkor sem kizárólag a könyvekre vonatkozott. Ma már ha szó szerint is egyértelműen értelmezhető kifejezés szerelnénk használni, akkor a többforrású szakórát használhatnánk.

Irodalom

166/1997. (X. 3.) Korm. rendelet a természettudományos felsőoktatás alapképzési szakjainak képzési követelményeiről. In: *Debreceni Egyetem TTK Hallgató Információtár*. Szabályzatok, Utolsó módosítás: 2000.10.07, URL: <http://hi.ttk.unideb.hu/kepkov/kkttk.htm#7> Utolsó letöltés: 2005.09.16.

Bánhegyi Zsolt (2002): Az információ alkonya. *Módszertani Lapok, Könyvtárhasználat*, 4. 28–30. vagy URL: <http://www.om.hu/main.php?folderID=292&ctag=articlelist&iid=1&articleID=3280> Utolsó letöltés: 2005.08.30.

Huszár Ernőné (2004): Az egész életen át tartó tanulás és a könyvtár oktató, információközvetítő, -szolgáltató funkciójának kiteljesedése. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 11. 495–497. vagy URL: http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3774&issue_id=456 Utolsó letöltés: 2005.08.30.

Mader Béla (2001): Információs és kommunikációs technológiák kutatási, fejlesztési és innovációs irányai. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 9–10. 364–374. vagy URL: http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=463&issue_id=28 Utolsó letöltés: 2005.08.30.

Memorandum az egész életen át tartó tanulásról, 2000. In: *Oktatási EU-dokumentumok magyarul, Országos Közoktatási Intézet honlapja*. Adattár / Oktatási EU-dokumentumok magyarul, URL: <ftp://ftp.oki.hu/eu/memorandum.pdf>, Utolsó letöltés: 2005.03.29.

Nemzeti alaptanterv (1995) Művelődési és Közoktatási Minisztérium, Korona Kiadó, Budapest.

Nemzeti alaptanterv 2003 (2004) OM, Budapest. vagy: A Kormány 243/2003. (XII.17.) Korm. rendelete a *Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról*. In: Oktatási Minisztérium honlapja, Közoktatás / Tantervek / NAT, 2004. január, <http://www.om.hu/main.php?folderID=391&articleID=1478&ctag=articlelist&iid=1> Utolsó letöltés: 2005. január 19.

Oktatás – rejtett kincs, A Jacques Delors vezette Nemzetközi Bizottság jelentése az UNESCO-nak az oktatás XXI. századra vonatkozó kérdéseiről (1997): Osiris, Magyar Unesco Bizottság, 219.

Poprády Géza (2003): Könyvtári trendek. In: Horváth Tibor – Papp István (szerk.): *Könyvtárosok kézikönyve*. 5. kötet, Segédletek, Budapest. Osiris, Budapest. 13–62.

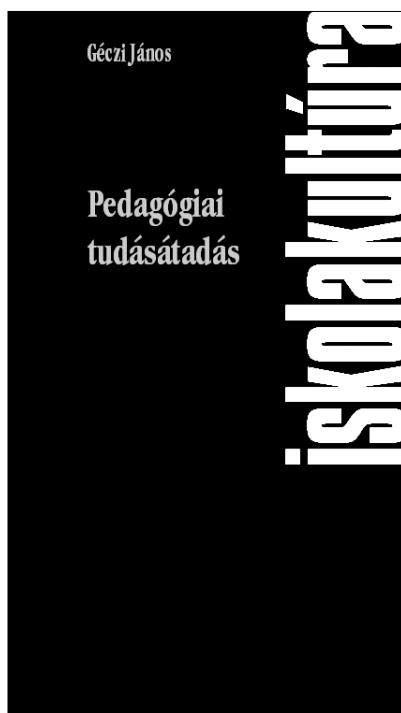
Rózsa György (2004): *Ante-equilibrium, Vitairat a fejlődő országok esélyegyenlőségéről*. Argumentum, Budapest.

Rózsa György (1995): *Kulturális örökség és információs társadalom*. Argumentum, Budapest.

Vámos Tibor (1994): Forradalmi változások és tartós folyamatok egy informatikai kísérlet tükrében. *Új Pedagógiai Szemle*, 5. 17–21.

Vámos Tibor: *Kommunikáció és pedagógia*, Az előadás elhangzott az ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola keretében szervezett Az emberrel foglalkozó tudományok új eredményeinek neveléstudományi alkalmazhatósága, különös tekintettel az új pszichológiai kutatások pedagógiai aspektusaira c. kurzus keretében 2004.11.17-én

Vámos Tibor (1995): A technika: szolga. *Iskolakultúra*, 8–9. 40–43.

Az Iskolakultúra könyveiből